

Kokmeeuw (Larus ridibundus).

Foto: dr ir E. C. M. Roderkerk

G. J. Flint en G. J. Peteri

Een meeuwenslaapplaats bij Deventer

Door de Vogelwerkgroep Grote Rivieren werd op 1, 2 en 3 maart 1974 een meeuwentelling langs de Grote Rivieren georganiseerd.

Het is een bekend feit, dat talloze waterpartijen langs de Grote Rivieren, zoals grindgaten, zandgaten, oude rivierbochten en kleiputten, door duizenden meeuwen worden gebruikt als slaapplaatsen. Van diverse slaapplaatsen zijn globale tellingen bekend, maar ze dragen alle een zeer incidenteel karakter. Omdat er bij de maandelijkse tellingen door de Vogelwerkgroep nauwelijks een inzicht werd verkregen over de werkelijke aantallen meeuwen langs de Maas, de Rijn, de IJssel en de Waal, werd door de Vogelwerkgroep Grote Rivieren besloten op 1, 2 en 3 maart 1974 een meeuwentelling uit te voeren. Door meer dan 50 waarnemers werden 21 slaapplaatsen langs de Grote Rivieren bewerkt. De telling leverde een aantal van ca. 165.000 meeuwen op. Een aanzienlijk getal, maar het bleef wel beneden de verwachtingen. Verreweg het grootste deel van dit aantal wordt gevormd door de Kokmeeuw (*Larus ridibundus*). Het is in het bijzonder de kokmeeuw, die wij verder zullen volgen.

Ook rondom Deventer werden de meeuwen geteld. Door de heer W. G. Gerritse te Wijhe werd de Roetwaard onder Olst geteld (circa 15.300 ex.). Door de schrijvers werden, met behulp van de heer Han Brink, tellingen verricht onder de rook van Deventer. Wij kozen voor de telling de tweede maart. Het was die dag slecht weer. Bij een temperatuur van 3° C, natte sneeuw, motregen en een gure zuidwestenwind, was het buiten zeer onaangenaam.

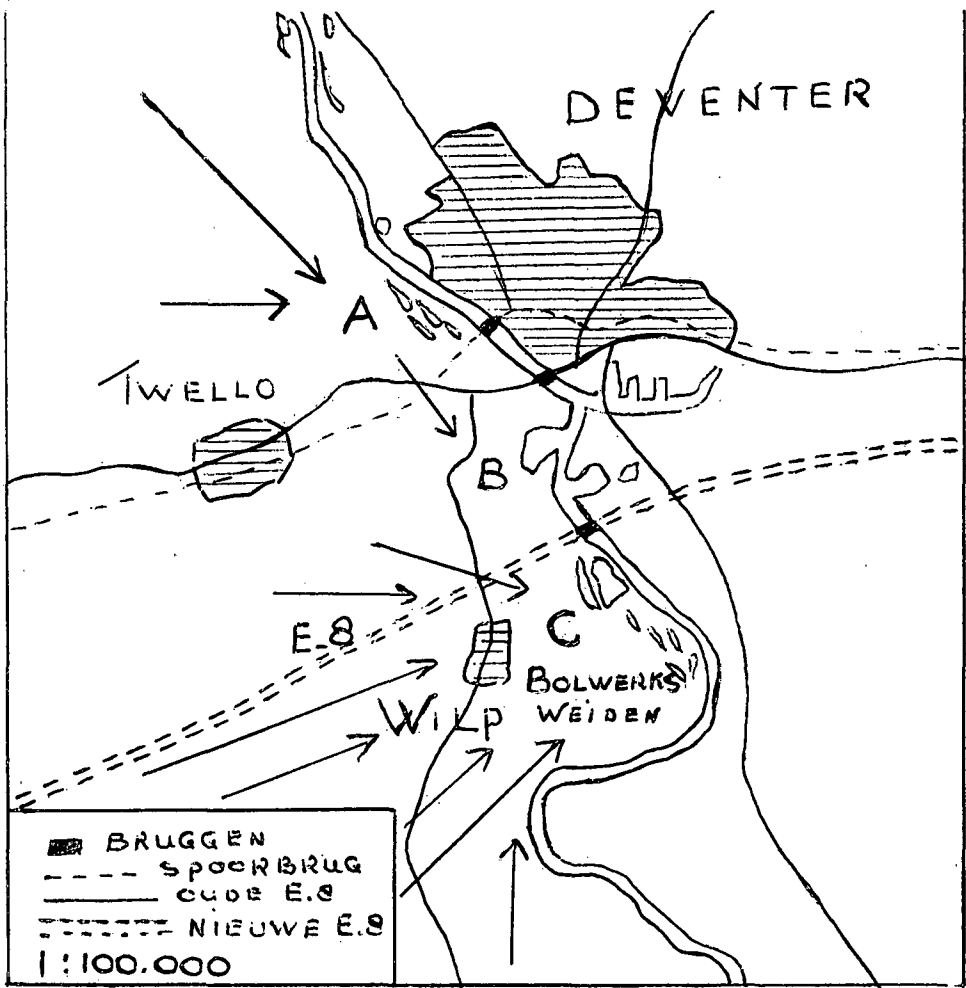
De schrijvers stonden die namiddag opgesteld aan de Ossenweerd (Stadsland), een moerassig weidegebied even ten noordwesten van de verkeersbruggen in Deventer (kaart, A). Onze derde waarnemer, de heer H. Brink, bevond zich op de eigenlijke slaapplaats, de Bolwerksweiden E 8 (kaart, C). Op de plaats A verzamelden zich in ruim een uur tijds ongeveer 3000 kokmeeuwen, die goeddeels uit westelijke en noordwestelijke richting waren komen aanvliegen. In drie tot vier groepen vertrokken deze meeuwen rond 18.35 uur in zuidelijke richting. Van de (voor-)verzamelplaats A kwamen ze echter niet in C aan. Ze streken neer ten noorden van de E 8-brug (kaart, B) en overnachtten daar. Dit bleek ook op andere waarnemingsdata het geval te zijn. Op de slaapplaats C zag de heer Brink de meeste meeuwen uit zuidwestelijke richting komen aanvliegen. In totaal werden deze avond op slaapplaats B ca. 3000 en op slaapplaats C ca. 9800 kokmeeuwen geteld.

Wij willen thans de eigenlijke slaapplaats, de Bolwerksweiden E 8 (kaart, C) nader bekijken. Ten behoeve van de aanleg van de autosnelweg van Holland naar Twente, die even ten zuiden van Deventer de IJssel kruist (de E 8), werd een zandgat gegraven naast een bestaande kleine hank. De oevers van dit 4-5 ha grote zandgat beginnen nu te begroeien. Er is zelfs aan één zijde van de plas een kleine griend tot ontwikkeling gekomen. In noordelijke richting kijkend ontwaart men aan de horizon de strakke (doorgeknikte) lijn van de E 8 - verkeersbrug. De fraaie blik op Deventer is daarmee ernstig gestoord.

Op dit drie jaar oude terrein heeft zich de laatste jaren een meeuwenlaapplaats gevormd. En kleine kolonie zwarte sterns, die zich in de loop der jaren in de bovenvermelde hank zonder onderbreking handhaafde, werd door de graafwerkzaamheden verjaagd. Nu de rust is weergekeerd, heeft de kolonie zich in 1974 opnieuw gevestigd (ongeveer 14 broedparen).

Daar het gevaarlijk leek alleen op de tweede maart af te gaan, werden de kokmeeuwen verder gevolgd op resp. 12, 13, 20, 21, 27 maart en op 7 april. De laatste datum was eigenlijk al niet meer van belang: de verspreiding van de Kokmeeuwen was op die datum al begonnen, wellicht begunstigd door het mooie, droge voorjaarsweer van 1974. Bovendien zette hoogwater in de IJssel de slaapplaats totaal onder water.

Wie zich met dit soort waarnemingen bezig houdt, komt vroeg of laat voor verrassingen te staan. Alhoewel op iedere waarnemingsdag het hoofdpatroon hetzelfde is, zijn er op onderdelen nogal afwijkingen. De grootte van de aanvliegende groepen wisselt, ook de richting vanwaar ze komen. Op de B-plaats zitten 1500-2000 kokmeeuwen de ene avond op de westelijke, de andere avond op de oostelijke oever van de IJssel. Vrijwel zeker hebben wij met activiteiten ten westen van de IJssel te maken. Op geen enkele waarnemingsdag kon aanvliegen uit het oosten waargenomen worden. Dan de onrust. In de late namiddag soms in de schemering, in een welhaast serene stilte (afgezien van het gekrijs) gaan duizenden kokmeeuwen plotseling de lucht in, terwijl er geen enkele aanwijsbare of zichtbare storing in het landschap valt op te merken. Soms landt de kolonie op de zandplas, meestal weer op het land. Open vluchtwater is blijkbaar noodzakelijk voor een ideale slaapplaats. En dan het fenomeen van de voorverzamelplaats (v.v.p.). Op meer plaatsen in Nederland is dit verschijnsel vastgesteld. De kokmeeuwen komen niet rechtstreeks van hun fouragegebied naar de slaapplaats, maar ze verzamelen zich op weilanden (een enkele keer op bouwland) tot groepen van 50-300 ex. soms groter.

Daarna wordt, toch weer in groepjes, de vlucht naar de slaappleats ingezet. Van de weinige storm- en zilverbreeuwen kan dit verschijnsel niet vastgesteld worden. In tegenstelling tot andere waarnemingsplaatsen hebben wij geen mantelmeeuwen waargenomen. De v.v.p.'s wisselen per dag. Op een dag vormde zich een v.v.p. op nog geen 400 m van de grote slaappleats. Verscheidene meeuwen maakten van dit tussenstation gebruik. Andere groepen vlogen er rustig overheen en landden op de slaappleats. En om het nog ingewikkelder te maken vlogen van een groep van ca. 50 kokmeeuwen er 30 naar de v.v.p. terwijl de rest rechtstreeks naar de slaappleats doorvloog en er landde.

Op 20 maart, een regenachtige voorjaarsdag met n.o.-wind, reden wij per auto in z.w. richting de kokmeeuwen tot ver voorbij de dorpen Voorst en Klarenbeek (10-20 km) tegemoet. Overal op de weilanden bevonden zich kokmeeuwen, die uiteindelijk bewoners van de slaappleats moeten zijn. In n.o. richting vertrekkende vluchten waren zelfs per auto moeilijk te volgen. Voorzichtig mag gesteld worden dat de v.v.p.'s op 1-3 km van de slaappleats gevormd worden.

De lezer zal zich wellicht afvragen hoe men tot een bepaald getal meeuwen komt. Als het helemaal donker is zitten de kokmeeuwen samengedrongen op een zeer beperkte ruimte. Ze gedragen zich over het algemeen vreedzaam, hoewel hier en daar gepik valt waar te nemen. Absoluut stil wordt het op de slaappleats niet. Ook blijken er altijd groepjes op het water te slapen. Overdag, als de slaappleats verlaten is, ziet men een slijkige oever bedekt met donsveertjes en uitwerpselen. Deze ruimte beslaat een oppervlakte van $110 \times 15 \text{ m}^2 = 1650 \text{ m}^2$. Er van uitgaande dat er ± 7 meeuwen op een vierkante meter zitten, komt dit neer op 7×1650 is 11.550 exx.

Wanneer men zo intensief met de kokmeeuwen bezig is, komt vanzelf de vraag vanwaar zijn deze grote concentraties in de wintermaanden afkomstig? Bij de heer B. J. Speek van het vogeltrekstation te Arnhem vonden wij een willig oor en werden ons de trekgegevens ter beschikking gesteld. In totaal konden door ons 1047 kaarten, op de kokmeeuwen betrekking hebbende, uit het archief gelicht worden. Deze gegevens lopen terug tot 1932, in sommige gevallen tot 1944. Aan de hand van de gegevens blijken de kokmeeuwen afkomstig te zijn uit Finland, Denemarken, Polen en Tsjecho-Slowakije. Terugmeldingen van in Engeland en Frankrijk geringde vogels spelen in de wintermaanden geen rol. Ze zijn buiten beschouwing gelaten. Hieronder volgt een overzicht hoe de terugmeldingen over de verschillende landen verdeeld zijn.

Terugmeldingen in Nederland van in het buitenland als pul geringde kokmeeuwen.

<i>Dec. - jan. - febr.</i>		<i>Overige maanden</i>	
geringd in:		geringd in:	
Finland	249 exx.	Finland	346 exx.
Polen	49 exx.	Polen	135 exx.
Tsjecho-Slowakije	59 exx.	Tsjecho-Slowakije	184 exx.
Denemarken	— exx.	Denemarken	25 exx.

De meeste terugmeldingen komen uit de provincies Noord- en Zuid-Holland. Daarna volgen Groningen en Friesland. De geringste aantallen komen uit Noord-Brabant en Limburg.

Bij het bekijken van bovenstaande tabel zou men vrij gemakkelijk kunnen vaststellen, dat de bewoners van de slaappleats wel uit Finland zullen komen, gezien het relatief grote aantal terugmeldingen uit dit land. Wij weten echter niets van de verhouding tussen de aantallen geringde vogels uit deze landen. Waarom de meeste terugmeldingen uit de beide Hollanden? Zijn het de zeekant, de grote waterrijkdom of de grotere bevolkingsdichtheid, die de kansen van terugvinden van geringde kokmeeuwen groter maken? Het zeer geringe aantal van zeven terugmeldingen langs de IJssel zijn alle 'Finnen'. Zo lang er niet meer gegevens beschikbaar zijn, kan men slechts concluderen, dat de slaapkolonie tendente naar een afkomst uit Noordelijker streken, aangevuld met exemplaren uit Oost-Europa.

Hoewel de aanleg van de E 8, de brug zowel als het weglichaam, een deuk sloeg in het gave rivierlandschap van de IJssel bij Deventer, moet erkend worden dat het ontstaan van een 4-5 ha grote zandplas naast een bestaande kleine hank, de vogelstand ten goede is gekomen. In het bijzonder geldt dit voor de watervogels.

Tot slot willen wij gaarne onze dank betuigen aan de heren van het Vogeltrekstation te Arnhem, die gegevens beschikbaar stelden en aan de heer Han Brink te Deventer, voor zijn medewerking als veldwaarnemer.

Adressen van de auteurs:

6600